

VERSLAG
VAN DE DIALECTEN-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1965

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1965—1966

DIALECTENCOMMISSIE

*Uerslag over 1965**De commissie:*

Wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd trad Dr. P. J. Meertens op 30 sept., af als directeur van de bureaus van de Centrale Commissie voor Onderzoek van het Nederlandse Volkseigen en als secretaris van de Dialectencommissie. Als directeur werd hij opgevolgd door Dr. D. P. Blok, als secretaris door mevr. Dr. Jo Daan. Hij werd benoemd tot buitengewoon lid van de commissie.

De commissie vergaderde driemaal: op 8 maart, 11 oktober en 13 december.

Uragenlijsten en correspondenten:

In juni werd vragenlijst 39, in december vragenlijst 40 uitgezonden. Behalve een aantal vragen over verschillende onderwerpen bevat lijst 39 navragen voor de atlas ter toelichting van de historische grammatica. Lijst 40 bevat, behalve dergelijke navragen, vragen naar namen van landbouwwerktuigen, op verzoek van de heren Rensink en Eylenbosch (Gent), zinnen voor onderzoek naar de vormen van *na* en *naar* door de heer A. C. M. Steenbergen (Nijmegen), vragen naar de namen van de regenworm en de betekenisvarianten van het woord *pier*, op verzoek van de heer Frank Dieter Bärthel (Zweden).

Op 31 december waren in totaal 54012 lijsten op het bureau aanwezig. Van de lijsten 1—17, 19—29 en 30a bleven de aantallen ongewijzigd. Van lijst 18 zijn thans aanwezig 1311 exx., van lijst 30: 1275 exx., van lijst 31: 1268 exx., van lijst 32: 999 exx., van lijst 33: 894 exx., van lijst 34: 973 exx., van lijst 34a: 814 exx., van lijst 35: 951 exx., van lijst 36: 830 exx., van lijst 37: 786 exx., van lijst 38: 727 exx., van lijst 39: 775 exx., van lijst 40: 166 exx. In de loop van het jaar werden 2212 lijsten ontvangen.

Mevr. Modderman-Smit heeft in de zomer van het jaar een navraagactie ondernomen om achterstallige vragenlijsten binnen te krijgen. Deze betrof de lijsten 32—37. Ongeveer 125 correspondenten hebben in antwoord erop verzocht om toezending van nieuwe lijsten, daar de oude zoekgeraakt waren, en ongeveer 300 lijsten zijn oningevuld binnengekomen.

Symposia en medewerkersbijeenkomsten:

Het 28e symposion werd op 30 oktober te Utrecht gehouden in

de aula van de universiteit. Dr. T. van Veen sprak over „Het heden-daags Utrechts als overgangsdialect” en Prof. Dr. B. van den Berg over „Het Stad-Utrechts in de late middeleeuwen”.

In de loop van het jaar werden vier medewerkersbijeenkomsten gehouden, nl. op 13 februari te Tiel, op 8 mei te Raalte, op 5 november te Sittard en op 6 november te Maastricht.

Publikaties:

Aflevering 8 van de Taalatlas is verschenen en bevat de kaarten: *etensbord, aardappel (2 kaarten), erf, eerste snee van het brood, heulbank, boerderij, schakel van een ketting, schommel, dorsvloer.*

In de reeks Bijdragen en Mededelingen verscheen als nr. 29 „Die niederländische Structurgeographie und die ‘Reeks Nederlandse Dialektatlassen’ ” door Dr. J. Goossens en als nr. 30 „Zuidhollands” door Dr. Jo Daan en Prof. Dr. K. Heeroma.

Van het tijdschrift Taal en Tongval verscheen afl. 4 van jg. 16 (1964) en 1/2 en 3 van jg. 17 (1965).

Van de atlas ter toelichting van de historische grammatica, die zal verschijnen onder de titel „Atlas van de Nederlandse klankontwikkeling” en verder aangeduid zal worden als ANKO, zijn de kaarten *boek* en *ladder* door mevr. Francken voorbereid. Het materiaal van *vogel* is geheel geordend en gecontroleerd, dat van *groen* en *laag* bijna geheel. Vooral voor het laatste woord heeft ze veel schriftelijke en mondelinge navragen moeten doen. Ter controle van het binnengekomen materiaal raadpleegde ze ook de bandopnamen. De heer Heikens werkte verder aan de fichering van het werkwoordenmateriaal voor de ANKO.

De heer De l'Orme tekende voor deze atlas de kaarten *ladder* en *boek*. Hij tekende eveneens een nieuwe werkkaart ter vervanging van de kaart op schaal 1 : 800.000 naar Pée-Meertens, die tevens geschikt is voor reproductie. Verder ontwierp hij een blad met tekens voor de Letrasetmethode, die voor het maken van de kaarten van de ANKO gebruikt zal worden.

Voortgezette onderzoeken:

B a n d o p n a m e n :

Het bandenarchief werd in de loop van 1965 met 58 dialectopnamen verrijkt, t.w. 9 uit Friesland, 2 uit Drente, 4 uit Gelderland, 11 uit de provincie Utrecht, 2 uit Noord-Holland, 6 uit Zuid-Holland, 2 uit Zeeland, 4 uit Noord-Brabant en 18 uit Limburg; verder werd 1 op-

name van Fries gekleurd Nederlands gemaakt. Mevr. J. Daan (28 opnamen), H. Heikens (35 opnamen), W. G. Rensink (6 opnamen), mevr. F. J. van Beinum (5 opnamen), J. A. Baarspul (8 opnamen) en J. J. Voskuil (5 opnamen) zorgden voor de totstandkoming van 48 opnamen. Drs. G. L. Meinsma bezorgde het bureau de 9 opnamen van Friese dialecten, terwijl Dr. T. van Veen en de heer J. Daams 2 opnamen van Utrechtse dialecten voor kopiëring beschikbaar stelden. Het bureau is hun hiervoor bijzonder erkentelijk. Veel dank is het bureau Dr. T. van Veen ook verschuldigd voor zijn bemiddeling bij het vinden van verschillende streektaalsprekers en -spreeksters in de provincie Utrecht die tot een op te nemen gesprek bereid waren. Ook de correspondenten die een groot aantal opnamen voorbereidden en bij enkele assistentie verleenden, is het bureau zeer dankbaar voor hun belangeloze medewerking.

Van de aanwezige opnamen werden 29 afgeluisterd, tekstueel genoteerd en getypt. Het zijn 2 Drentse, 21 Noordhollandse en 6 Zuidhollandse. De Drentse opnamen werden behandeld door de werkstudent M. J. Faber, de Noord- en Zuidhollandse door mevr. H. M. Miller-Van de Zand.

W o o r d e n z a a k :

In maart werd een vragenlijst over het hooien in het verleden toegezonden aan de veldwerkers. Hierop kwamen 43 verslagen binnen: van K. Abma (Sneek), R. van den Berg (Schoonrewoerd), J. Berghuis (Paterswolde), G. Bakker (Ijsbrechtum), J. de Boer (Sneek), G. G. Engels (Helden), M. A. van Helvert (Berlikum N.-B.), L. W. Hermans (Bokstel), L. G. C. Janssen (Horst), H. de Jong (Kornjum), H. Lettinga (Maarn), G. H. Linssen (Zwalmen), K. J. Moltmaker (Aalten), J. A. Mombarg (Didam), R. K. Reinders (Metslawier), J. B. Singelsma (Goutum), J. Smit (Alkmaar), J. H. A. G. Sprokkereef (Hengelo O.). Door middel van een, van deze vragenlijst vergezeld, verzoek om medewerking aan alle hoofden van lagere en middelbare landbouwscholen werden enkele nieuwe veldwerkers aangetrokken. Van de vragenlijst over het dorsen in het verleden zijn nu in het geheel 194 verslagen binnengekomen.

Het op fiches brengen van op deze vragenlijsten binnengekomen materiaal gebeurde door de heer R. van der Schaaf. Ook door het exciperen van gedrukte literatuur over de betreffende onderwerpen werkte hij mee aan de opbouw van het trefwoordenregister van

woorden en termen uit de landbouw. In dit kader zette de heer Rensink het exciperen van negentiende-eeuwse landbouwtijdschriften voort.

Een vragenlijst over het karnen in het verleden is in voorbereiding. Door het aantrekken van geschikte veldwerkers wordt voortdurend getracht de verspreiding der verslagen over de verschillende delen van het land gelijkmatiger te maken. Met de heren Baarspul en Voskuil van het Volkskundebureau werden bandopnemingen gedaan (zie het verslag van de Volkskundecommissie) en correspondenten en veldwerkers bezocht. De heer Rensink nam deel aan de Leidse kaasdag van de Studiekring voor de geschiedenis van de landbouw, op 15 oktober te Leiden.

De heer Rensink werd benoemd tot bestuurslid van de Stichting Historisch Boerderijonderzoek en tot lid van de Technische Commissie van die Stichting. In de eerste functie volgde hij de heer Meertens op.

Van de verstrekte inlichtingen verdienen vermelding die aan een student van Prof. Sigurd Erixon te Stockholm, aan het Institut für deutsche Volkskunde te (Oost-)Berlijn, en aan Prof. R. Brataniç, voor de Europese Volkskundeatlas, alle over het dorsen in ons land.

Nieuwe onderzoekingen:

De Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek verleende aan mevr. Daan een subsidie voor een excursie van drie maanden naar de Verenigde Staten om opnamen te maken van Nederlandse dialecten, vooral bij de nakomelingen van emigranten uit de vorige eeuw. Het subsidie voor het woordfrequentie- en syntaxisonderzoek werd ook ditmaal niet toegestaan. Het bestuur van de Stichting was van oordeel dat deze onderzoekingen door de afwezigheid van mevr. Daan te veel zouden worden vertraagd.

Met het woordfrequentieonderzoek werd een begin gemaakt. Een bladzijde van een uitgeschreven tekst werd genormaliseerd en gecodeerd, en door het Mathematisch Centrum verwerkt. Mevr. W. de Vries heeft uit 27 verschillende bandteksten, van dialecten in Noord- en Zuid-Holland, 1 blz. genormaliseerd en gecodeerd, ruim een kwart van de gehele hoeveelheid taal die op deze wijze onderzocht zal worden.

Ook met het onderzoek naar de syntaxisverschijnselen van de gesproken taal werd een begin gemaakt. Prof. Van den Berg is begonnen met enkele werkstudenten de bandteksten van Katwijk,

Oostvoorne en Kattenburg (Amsterdam) te onderzoeken op omvang en constructie van de daarin voorkomende volledige zinnen en woordgroepen. Dr. J. Spoelstra, wetenschappelijk ambtenaar aan de Universiteit van Amsterdam, slaagde erin twee werkstudenten te vinden voor de onderzoekingen op het gebied van de syntaxis. Beiden zullen het resultaat van hun onderzoek in een scriptie mogen verwerken. De heer H. Maureau heeft een groot aantal steekproeven in de bandteksten gedaan om na te gaan of het verbum finitum in de bijzin vóór of achter het verleden deelwoord of de infinitief staat. In het eerste geval bleken de resultaten van het onderzoek geheel anders dan die van de schriftelijke enquête van A. Pauwels. De heer P. Kleyburg heeft een eerste begin gemaakt met een onderzoek naar de negatie.

Personeel:

Op 1 maart werd mevr. Drs. F. J. van Beinum aangesteld als wetenschappelijk ambtenaar voor het fonetisch onderzoek van de bandopnamen. Om organisatorische redenen werd ze, tijdelijk, aangesteld door het Fonetisch Instituut, waar ze ook haar werkzaamheden verricht; haar salaris wordt echter door de Centrale Commissie betaald. De Dialectencommissie is Prof. Dr. H. Mol dankbaar voor de welwillende medewerking in deze. In de tegenwoordige behuizing van het bureau is zelfs geen plaats te vinden, waar ze de bandopnamen zou kunnen beluisteren.

Op 1 juli werd de heer R. van der Schaaf aangesteld als administratief ambtenaar in vaste dienst.

Contacten:

In het begin van het jaar verzocht Dr. H. Bluhme, werkzaam voor de Deutsche Forschungsgemeinschaft, medewerking bij het maken van een veertigtal opnamen van Nederlandse dialecten. Deze werd hem toegezegd op voorwaarde dat iemand van het bureau hem zou vergezellen en dat het bureau de beschikking zou krijgen over kopieën en opnamen. De heren Heikens en Rensink gaven veel tijd aan de voorbereiding van deze excursie. De dames Daan, Francken, Modderman en de heer Rensink hebben bij het maken van de opnamen geassisteerd. Over deze opnamen werd een niet geheel juist ANP-bericht verspreid waardoor de indruk werd gewekt dat men in Nederland eerst nu en met behulp van een Duitse instantie met het maken

van dergelijke opnamen begon. Met medewerking van het ANP is dit bericht hersteld en als gevolg daarvan is het Dialectbureau in de maanden maart, april en mei enige malen in het nieuws geweest. In september en november heeft de Wereldomroep twee uitzendingen aan het dialectonderzoek in Nederland gewijd, waarop enige honderden reacties uit verschillende delen van de wereld kwamen. Voor deze uitzendingen werden opnamen uit het archief van het bureau gebruikt. Deze opnamen bewezen ook hun nut voor aanvulling van het materiaal van de heer J. de Rooy voor zijn dissertatie, getiteld „Als-of-dat” (1965). Enkele verzoeken uit de onderwijswereld, waaraan ten dele kon worden voldaan, wijzen op een stijgende behoefte aan geluidsmateriaal bij het onderwijs.

De heer D. H. Couvée van de afd. Vaderlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam verzocht het bureau om medewerking aan een permanente tentoonstelling die de geschiedenis van het Nederlands in woord, beeld en geluid zou demonstreren. De heer Kool van de Stichting Onderwijstentoonstellingen benaderde het bureau om tezamen met andere taalkundige instituten een reizende tentoonstelling over de taal in te richten.

Mevr. Daan vertegenwoordigde het bureau op het tweede Internationale Dialectologencongres te Marburg (september 1965).

Van de ongeveer 100 verzoeken om inlichtingen kwamen er ruim 20 uit het buitenland.

Bezoekers:

Leerlingen van de Gemeentelijke Kweekschool en van de Hervormde Kweekschool te Amsterdam, en van de Christelijke Kweekschool te Gouda bezochten het bureau. Onder leiding van enkele stafleden van de Volkshogeschool te Bergen (N.-H.) legde een groep leerlingen van de tolkschool te Saarbrücken eveneens een bezoek af.

Het bureau werd bezocht door de volgende buitenlandse bezoekers: Prof. Dr. H. Draye (Leuven), Prof. Dr. Y. Fujiwara (Hiroshima), Prof. Dr. R. Grosse (toentertijd Leipzig), Dr. F. Hedblom (Uppsala), Dr. Annemarie Huebner (Hamburg), Prof. Dr. W. Kempen (Stellenbosch), Prof. Dr. W. Pée (Bosvoorde - België), Dr. J. de Rooy (Uppsala), Prof. Dr. L. E. Schmidt (Marburg), Wolf Thümmel (München), Prof. Dr. H. Wesche (Göttingen).

Bibliotheek:

Op 13 maart overleed Dr. A. R. Hol. Plannen om deze actieve

dialectologe te huldigen bij haar zeventigste verjaardag op 9 mei waren in verre staat van voorbereiding. Zij was een ijverige correspondent van het bureau, die alle vragenlijsten heeft ingevuld, nieuwe correspondenten zocht en op alle mogelijke wijzen medewerking verleende aan het werk van het bureau. Een deel van haar bibliotheek en alle papieren die betrekking hebben op taalkundige onderzoeken, heeft zij bij testament aan het bureau vermaakt. Zo beschikt dit thans over een tweede exemplaar van het Middelnederlands Woordenboek, dat op het Naamkundebureau is geplaatst, en van enkele belangrijke taalkundige werken, die zodoende voor uitlening beschikbaar zijn gekomen. De heer Meertens schonk, bij zijn pensionering, een aantal boeken uit zijn particuliere bezit. De bibliotheek werd vooral uitgebreid met enkele dialectwoordenboeken en atlassen.

Huisvesting van het bureau:

In 1949, toen het bureau zijn tegenwoordige werkkamer betrok, bestond de staf uit een wetenschappelijk ambtenaar, een student-assistent voor halve dagen en een tekenaar. Sedertdien is het personeel uitgegroeid tot: mevr. Dr. Jo Daan, wetenschappelijk hoofdambtenaar, mevr. Drs. F. J. van Beinum en Drs. W. G. Rensink, wetenschappelijk ambtenaar, mevr. M. J. Francken, adjunct-wetenschappelijk ambtenaar, de heer H. Heikens, wetenschappelijk assistent, de heer A. J. J. de l'Orme, tekenaar, en de heer R. van der Schaaf, administratief ambtenaar. Na 1 juli 1966 zal hieraan nog een derde wetenschappelijk ambtenaar worden toegevoegd. De ruimte is echter gelijk gebleven. De werkruimte voor de staf is tegelijk bibliotheek en leeszaal voor bezoekers, wat de voortgang van de werkzaamheden niet zelden ernstig belemmert en de concentratie bemoeilijkt. In deze zelfde ruimte werken bovendien nog twee werkstudenten en een typiste een gedeelte van de dag. Hoewel het dringend nodig is voor bepaalde taken losse krachten aan te trekken en het geld er ook voor beschikbaar is, gaat het bureau er slechts aarzelend toe over vanwege de overbevolktheid van het enige werkvertrek. In het bijzonder moet nog gewezen worden op de dringende noodzakelijkheid om rustig en regelmatig door te kunnen werken aan het afuisteren van de bandopnamen. Dit zou eigenlijk moeten kunnen gebeuren in een apart, daarvoor bestemd en met cabines ingericht, vertrek, maar omdat dit er niet is, moet er wel, uiteraard dankbaar, gebruik worden gemaakt van een slecht te verwarmen berghokje van de Naamkundeafdeling.

Diversen:

Bij de bewerking van de gegevens bleek een dringende behoefte aan een register van alle woorden en termen die met dialectgeografische doeleinden in Nederland en Vlaams-België zijn bijeengebracht. Mevr. Francken en de heer Heikens hebben dit gemaakt, met de hulp van een typiste. Een soortgelijk register van het Instituut Nederlands te Nijmegen heeft als uitgangspunt gediend.

De heer Dijkstra maakt, onder toezicht van de heer Rensink, een register van de woorden die voorkomen in de woordenlijstjes in de taalkundige tijdschriften van de vorige eeuw.

Voor het financieel beheer verwijzen we naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

*Namens de Dialectencommissie van de Koninklijke
Nederlandse Akademie van Wetenschappen:*

K. HEEROMA, *voorzitter*

JO DAAN, *secretaris*

BIJLAGE I

Lijst van donateurs van de Centrale Commissie voor Onderzoek van het Nederlandse Volkseigen:

S. H. Achterop, mevr. Dr. N. Bakker, J. Boonman, Prof. Dr. F. van Coetsem, Prof. Dr. C. F. A. van Dam, Prof. Dr. K. Fokkema, mevr. Dr. Ha. C. M. Ghijsen, mevr. Drs. M. Goedhart-van Alebeek, Dr. D. van der Haar, Prof. Dr. C. B. van Haeringen, H. Kinkhorst, mevr. Drs. E. H. Korvezee, N. J. Meeuwssen, mevr. C. A. A. Mulder, J. Ph. van Oostrom, J. D. Paans, Dr. J. M. G. van der Poel, Drs. J. J. Ponten, Drs. J. M. Renders, Dr. H. A. M. Ruhe, R. D. Schouwvlieger, mevr. E. Schutte, Dr. Jc. Smit, Prof. Dr. G. Stuiveling, Dr. J. G. H. Tans, mevr. J. Tinbergen, Dr. A. de Vin, A. Visser, Prof. Dr. J. Wils, Ir. R. J. de Wit en S. L. Wynia.

BIJLAGE II

Lijst van personen en instanties die in 1965 publikaties en handschriften schonken aan het Centraal Bureau voor Nederlandse en Friese Dialecten:

mevr. F. Beishuizen-Faust, Dr. D. P. Blok, H. S. Buwalda, J. G. Diepenhorst, Prof. Dr. K. Heeroma, Dr. A. R. Hol †, Katholieke Centrale voor Lectuurvoorziening, Dr. P. J. Meertens, Prof. Dr. Manuel de Paiva Boleo, Dr. J. M. G. van der Poel.